

*Mr Samir Aličić, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

AKVILIJANSKA ODGOVORNOST ZA ŠTETU PROUZROKOVANU UNIŠTAVANJEM DOKUMENATA U KLASIČNOM RIMSKOM PRAVU¹

Sažetak: *U ovom radu istražuje se da li je, pod kojim uslovima, i u kojim slučajevima moguća primena akvilijanske tužbe za uništenje ili oštećenje dokumenata u klasičnom rimskom pravu. Takođe, razmatra se pitanje pravnog osnova za njenu primenu, kao i pitanje aktivne legitimacije za podizanje tužbe, i sa tim povezano pitanje da li se akvilijanska tužba u ovom slučaju primenjuje kao actio utilis, in factum ili kao actio directa. Autor se bavi i stavom klasičnih pravnika o problemu posredne odnosno neposredne uzročnosti pri nanošenju štete, i problemom konkurencije tužbe iz Akvilijevog zakona sa drugim tužbama u slučaju uništavanja dokumenata.*

Ključne reči: *šteta, obligacije, pisana isprava, Akvilijev zakon, rimsko pravo.*

1. Uvod.

U poglavlju Digesta *Ad legem Aquiliam* (D.9.2) nalazimo nekoliko fragmenata klasičnih pravnika (Paula, Ulpijana i Julijana) u kojima se razmatra odgovornost po akvilijanskoj tužbi zbog uništavanja pisanih isprava (D.9.2.40-42).

Za razumevanje ove problematike ključni tekst je uvodni deo jednog Ulpijanovog fragmenta u kome se raspravlja o tome, da li će lice koje

---

¹ Rad je posvećen projektu *Pravo Srbije u evropskoj perspektivi* br. 149042 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

uništi (izbriše) tuđi testament ili hirografu (pisanu ispravu o dugu) odgovarati po Akvilijevom zakonu:

D.9.2.41pr. ULPIANUS libro quadragensimo primo ad Sabinum *Si quis testamentum deleverit, an damni iniuriae actio competat, videamus. et Marcellus libro quinto digestorum dubitans negat competere: quemadmodum enim, inquit, aestimatio inibitur? ego apud eum notavi in testatore quidem hoc esse verum, quia quod interest eius aestimari non potest, verum tamen in herede vel legatariis diversum, quibus testamenta paene chirographa sunt. ibidem Marcellus scribit chirographo deletio competere legis Aquiliae actionem. sed et si quis tabulas testamenti apud se depositas deleverit vel pluribus praesentibus legerit, utilius est in factum et iniuriarum agi, si iniuriae faciendae causa secreta iudiciorum publicavit.*²

U ovom paragrafu Ulpijan citira Marcela, koji raspravlja o dve situacije:

U prvoj, kada neko izbriše slova (tuđeg) testamenta, Marcel negira da postoji *actio legis Aquiliae*, iz razloga što se u takvom slučaju ne može izvršiti procena štete koja je naneta. Ni sam Marcel nije sasvim siguran u ispravnost svog stanovišta, a Ulpijan se slaže sa njim samo delimično. Po Ulpijanu, imovinski interes testatora se zaista ne može proceniti, ali se može proceniti interes naslednika ili legatara, za koje je testament skoro isto kao i pisane isprave o obligacionom potraživanju (*chirographa*). Prema tome, njima može biti data tužba iz Akvilijevog zakona.³ Izgleda da ni sam Ulpijan nije siguran u ispravnost svog stava, jer na kraju paragrafa

---

² D.9.2.41pr. ULPIJAN, iz četrdeset prve knjige o Sabinu: *Da vidimo, da li postoji tužba zbog protivpravne štete ukoliko je neko izbrisao testament? I Marcel u petoj knjizi Digesta negira da postoji, iako nije sasvim siguran; kako će se dakle, kaže, izvršiti procena? Ja sam uvezi njega primetio da je to, vezano za testatora, zaista tačno, jer se njegov (imovinski) interes ne može proceniti, istina je međutim da je drugačije u pogledu naslednika ili legatara, za koje su testamenti skoro kao pisane isprave o obligacionom potraživanju (chirographa). Na istom mestu Marcel piše da za izbrisano hirografu pripada tužba iz Akvilijevog zakona. Ali, i ako je neko izbrisao tablice testamenta koje su deponovane kod njega, ili ih je pročitao pred nekolicinom prisutnih, korisnije je tužiti in factum ili zbog injurije, ako je tajne odredbe objavio radi toga da bi učinio injuriju.*

³ U romanistici postoji i drugačije tumačenje ovog fragmenta od onog koje smo predložili, prema kome ovde nije u pitanju Ulpijanova primedba na Marcelov tekst, već Marcelova primedba na predhodnu rečenicu koju je, opet, on citirao od nekog drugog pravnika, verovatno Julijana. (J. A. C. Thomas: „*Furtum*“ of documents; *Revue interantionale des droits de L'antiquité*, 3. série, tome XV, Bruxelles 1968., str.439.) Ovde smo se opredelili za većinski prihvaćeno tumačenje, po kome Ulpijan komentariše Marcelov tekst.

kaže da je ipak *korisnije (utilius)* tužiti zbog injurije ili *in factum*, ako je neko namerno izbrisao ili pročitao tablice testamenta.

Drugu situaciju o kojoj Marcel raspravlja Ulpijan navodi kao argument u prilog svoje gore iznete teze o mogućnosti da se u slučaju uništenja tablica testamenta može primeniti akvilijanska tužba, jer su za njih tablice testamenta isto što i *chirographa*. Marcel *na istom mestu (ibidem)* kaže da se u slučaju da neko izbriše hirografu, daje tužba iz Akvilijeovog zakona.

Navedeni tekst otvara niz problema. U ovom radu razmatraćemo primenu tužbe iz Akvilijeovog zakona (*actio legis Aquiliae, actio damni iniuriae*) na štetu nanetu uništenjem ili oštećenjem pisanih isprava u rimskom pravu klasičnog perioda, sa ciljem da odgovorimo na sledeća pitanja:

-Da li, pod kojim uslovima, i u kojim slučajevima je moguća primena akvilijanske tužbe za uništenje ili oštećenje dokumenata u klasičnom pravu?

-Koji je pravni osnov za njenu primenu, odnosno da li proističe iz samog Akvilijeovog zakona, ili je uvedena kasnijim tumačenjima pravnika?

-Ko je aktivno legitimisan za podizanje tužbe, i da li se akvilijanska tužba u ovom slučaju primenjuje kao *actio utilis* ili kao *actio directa*?

-Kakav je stav klasičnih pravnika po pitanju kazualiteta i po pitanju konkurencije tužbe iz Akvilijeovog zakona i tužbe *in factum*?

-Da li je u slučaju nanošenja štete uništavanjem dokumenata moguće podizanje i drugih tužbi, kontraktnih i deliktних, i kako se rešava pitanje konkurencije tužbi?

2. Slučajevi u kojima se daje akvilijanska tužba zbog uništavanja dokumenata.

Osnovno pitanje koje se može postaviti u vezi sa akvilijanskom odgovornošću za uništavanje dokumenata je: kako je uopšte moguće da tužilac dokaže da je usled uništenja pisane isprave pretrpeo štetu? Naime, ukoliko oštećeni ne može da ostvari neko svoje pravo zbog toga što je uništen dokument kojim bi to dokazao, onda ne može dokazati ni nastanak štete zbog uništenja dokumenta. Ukoliko bi, međutim, i bez uništenog dokumenta mogao dokazati postojanje svog prava, onda nema potrebe da podiže tužbu zbog protivpravne štete, jer u tom slučaju nije pretrpeo nikakvu štetu osim, eventualno, uništenja same tablice ili papirusa. Videli smo da i Marcel i Ulpijan sumnjaju da je moguće Akvilijanskom tužbom zahtevati korist koja se mogla dobiti po osnovu uništenog testamenta. O ovom problemu još jasnije govori Paul u jednom tekstu koji na-

lazimo u poglavlju Digesta o *furtum*-u (D.47.2 - *De furtis*), u okviru razmatranja o krađi dokumenata:

D.47.2.32.1 PAULUS libro nono ad Sabinum *De lege Aquilia maior quaestio est, quemadmodum possit probari, quanti eius intersit: nam si potest alias probare, non patitur damnum.*⁴

U poglavlju Digesta o Akvilijevom zakonu (D.9.2 - *Ad legem Aquiliam*) nalazimo jedan drugi Paulov fragment, koji je najverovatnije povezan sa prethodnim.⁵ U ovom pravnik daje rešenje dileme iz gore navedenog teksta:

D.9.2.40 PAULUS libro tertio ad edictum *In lege Aquilia, si deletum chirographum mihi esse dicam, in quo sub condicione mihi pecunia debita fuerit, et interim testibus quoque id probare possim, qui testes possunt non esse eo tempore, quo condicio extitit, et si summam re exposita ad suspicionem iudicem adducam, debeam vincere: sed tunc condemnationis exactio competit, cum debiti condicio extiterit: quod si defecerit, condemnatio nullas vires habebit.*⁶

Dakle, moguća je situacija u kojoj bi lice kome je tekst pisane isprave sa dokaznom snagom izbrisan bilo u stanju da dokaže svoje pravo drugim sredstvima, tek posle, kada bi bilo kasno da ostvari svoje pravo. Paul navodi kao primer slučaj prestanka uslova za izvršenje prestacije. Moguće je, recimo, da je poverilac imao interes da dobije robu samo dok se njegov brod nalazio u luci. Međutim, nije isključeno da je postojala mogućnost da neko i iz drugih razloga izgubi mogućnost da naplati potraživanje zato što mu je uništena pisana isprava. Na primer, možemo zamisliti situaciju u kojoj neko pokrene spor za naplatu potraživanja iz obligacije, pa isti izgubi u nemogućnosti da dokaže svoje pravo, i više ne može da ga pokrene zbog pravila *ne bis in idem*. Takođe, moguća je situacija da tužilac nije pokretao spor dugo vremena, čekajući da se svedoci vrate sa puta, pa je rok za tužbu istekao.

---

⁴ D.47.2.32.1 Paul, iz devete knjige o Sabinu *U pogledu Akvilijevog zakona veliko je pitanje, kako se može dokazati, koliki je njegov (tužiočev) interes; jer ako to može dokazati drugačije, nije ni pretrpeo štetu.*

⁵ Thomas, *ibid.*

⁶ D.9.2.40 PAUL, iz treće knjige o ediktu: *Po Akvilijevom zakonu, ako mi je izbrisana hirografa na osnovu koje mi je dugovan novac pod uslovom, i, međutim, ja bih to mogao dokazati isto tako i putem svedoka, koji ne mogu svedočiti u ono vreme u koje nastupa uslov, i ako, sve u svemu, ubedim sudiju izloživši stvar, trebao bih pobediti (u sporu); ali naplata po osnovu presude mi pripada ako je nastupio uslov; a ako nije nastupio, presuda neće imati (pravne) snage.*

U već citiranom tekstu (D.9.2.41.pr) videli smo da se i Ulpijan i Marcel slažu u pogledu toga da može postojati tužba iz Akvilijevego zakona po osnovu uništenja hirografe. Ovom mišljenju se u pridružuje i Paul (D.9.2.40). Dakle, postojala je saglasnost klasičnih pravnika po ovom pitanju.

Mnogo je složenije pitanje odgovornosti po akvilijanskoj tužbi u slučaju uništenja tablica testamenta. Videli smo da Marcel smatra da je nemoguće izvršiti procenu imovinskog interesa u slučaju uništenja tablica testamenta. Nasuprot tome, Ulpijan je mišljenja da se imovinski interes naslednika može proceniti, ali ne i testatora. Ni jedan ni drugi nisu sasvim sigurni u svoje stanovište.

Sasvim je jasno da se imovinski interes testatora ne može proceniti. Time što su tablice testamenta izbrisane, on nije pretrpeo nikakvu imovinsku štetu. U daljem tekstu istog paragrafa Ulpijan kaže da po tom osnovu može tužiti na osnovu injurije.

Izgleda da do nedoumice dolazi uglavnom zbog toga što je sadržina testamenta u klasičnom pravu čuvana u tajnosti. Prema tome, često bi postojala mala verovatnoća da svedoci znaju odredbe testamenta, dok se sadržina obligacionog potraživanja najčešće ne skriva. Pa ipak, iako je dokazivanje volje testatora u slučaju uništavanja tablica testamenta bilo teško, nema sumnje da je, bar u nekim slučajevima, to ipak bilo moguće.

U Gajevim Institucijama, na primer, navedeno je da se za opoziv testamenta zahteva ispunjenje kontraforme, tj. da ga testator ne može opozvati prostim uništavanjem tablica:

G. Inst. 2.151 *Potest, ut iure facta testamenta contraria uoluntate infirmantur. apparet autem non posse ex eo solo infirmari testamentum, quod postea testator id noluerit ualere, usque adeo, ut si linum eius incidit, nihilo minus iure ciuili ualeat. quin etiam si deleuerit quoque aut combusserit tabulas testamenti, non ideo minus desinent ualere, quae ibi fuerunt scripta, licet eorum probatio difficilis sit.*⁷

Dakle, čak i ako testator uništi tablice testamenta, i to sa namerom da testament prestane da važi, on će ipak i dalje važiti, jer se u klasičnom pravu testament poništava samo ispunjenjem kontraforme - sačinjavanjem novog

---

⁷ G. Inst. 2.151 *Može se desiti da punovažno sastavljeni testamenti budu stavljeni van snage suprotnom izjavom volje. Jasno je naime da se ne može staviti van snage testament tako što je testator naknadno poželeo da on ne važi. Čak i ako je isekao jemstvenik, testament neće ništa manje važiti po civilnom pravu. Isto tako, ako je uništio ili spalio tablice testamenta, neće ništa manje važiti ono što je u njima bilo napisano, iako bi dokazivanje toga bilo teško.*

testamenta.⁸ Tim pre bi važio i ako tablice uništi neko drugo lice. Gaj kaže da bi dokazivanje postojanja testamenta u ovakvom slučaju bilo *teško* (*difficilis*), ali ne kaže da bi bilo nemoguće. Izvesno je da baš iz teškoća dokazivanja volje testatora proističu nedoumice Marcela i Ulpijana u pogledu mogućnosti procene imovinskog interesa naslednika i legatara u slučaju uništenja tablica. Ipak, iako je uobičajena forma testamenta u praksi klasičnog perioda, u vidu tablica zatvorenih pečatima svedoka, imala za cilj pre svega da sačuva tajnost testamenta, poznato nam je da je u klasičnom periodu primenjivan i usmeni testament (*testamentum nuncupativum*), kao i testament sačinjen izgovaranjem reči pred svedocima, i zapisivanjem na tablicama (*testamentum nuncupativum in scripta redactum*), pa i testament u kom bi testator neke odredbe saopštio usmeno, a neke napisao na tablicama.⁹

Dakle, moguće je da je u klasičnom pravu u nekim slučajevima bila dopuštena Akvilijanska tužba zbog uništavanja tablica testamenta. To se moglo dogoditi u situaciji sličnoj onoj koju smo pomenuli kod hirografe: ako bi naslednik ili legatar kasnije mogao da dokaže svoje pravo drugim sredstvima, ali bi tada već bilo kasno da ga ostvari, na primer zato što je neko drugi preuzeo nasleđe.

Iz tekstova koje smo do sada naveli možemo zaključiti da pravnici raspravljaju samo o slučajevima kada je oštećeno lice pretrpelo štetu zato što nije moglo da se koristi dokaznom snagom pisane isprave. Iako je već krajem klasičnog perioda, počevši od epohe Severa, pisana forma počela da dobija sve veći značaj, stvarajući gotovo neoborivu pravnu pretpostavku o zaključenom poslu, pravnici s kraja klasičnog perioda i dalje dopuštaju da se dokazivanje postojanja pravnog posla u nedostatku pisane isprave ostvari i drugim sredstvima.¹⁰ Zato u klasičnim tekstovima u kojima se raspravlja o odgovornosti na osnovu Akvilijeovog zakona za uništavanje pisanih isprava nema pomena o mogućnosti da se zahteva naknada štete putem *actio damni iniuriae* u situaciji kada bi neko lice, eventualno, bilo onemogućeno da zahteva svoje pravo iz čisto formalnih razloga,

---

⁸ V. Arangio-Ruiz: *Intorno alla forma scritta del "testamentum per aes et libram"*, *Scritti di Diritto romano*, Napoli 1977., str. 90.

⁹ G. G. Archi: *Oralità e scrittura nel testamentum per aes et libram*; *Scritti di Diritto romano*, Volume II *Studi di diritto privato*, 2., Milano 1981., str. 809-915.; Amelotti, M.: *Le forme classiche di testamento I, Lezioni di Diritto romano raccolte da Remo Martini*, Torino, str. 78-79; Albanese, *op. cit.*; str. 51-52.; Arangio-Ruiz: *op. cit.*, str. 85-86.; Talamanca, *op. cit.*, str. 720-721.; B. Biondi: *Successione testamentaria. Donazioni.*, Milano 1943., str. 42-49

¹⁰ Vidi o tome, npr.: M. Talamanca: *Istituzioni di Diritto romano*, Milano 1990., str. 562-563.; B. Albanese: *Gli atti negoziali nel diritto privato romano*, Palermo 1982. str. 85-86, A. Corbino: *Il formalismo negoziale nell'esperienza romana*, Torino 1994. str. 86-99.

zbog toga što nije bilo u posedu pisane isprave koja ima snagu konstitutivnog elementa pravnog posla (tj. kada se radi o formi *ad sollemnitatem*), iako je moglo da dokaže postojanje posla putem svedoka.

3. Pravni osnov za podizanje tužbe.

Tekstove u kojima se govori o primeni akvilijanske tužbe u slučaju uništenja dokumenata (D.9.2.40-D.9.2.42) Justinijanovi kompilatori su u okviru poglavlja *Digesta Ad legem Aquiliam* smestili u deo titulusa posvećen trećem poglavlju Akvilijevog zakona (D.9.2.27.5- D.9.2.57).

Tekst *lex Aquilia* nije sačuvan u originalu. Poznat nam je samo preko citata u delima klasičnih pravnika. Reči trećeg poglavlja Zakona navodi Ulpijan:

D.9.2.27.5 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: 'Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto.'*¹¹

Da li je tekst *Lex Aquilia* u originalu glasio baš tako kako je naveden u danas poznatim izvorima, nije izvesno. Romanisti sumnjaju kako u mogućnost interpolacija od strane Justinijanovih kompilatora, tako i u izmene teksta od strane samih klasičnih pravnika.¹² Takođe, neizvesno je kako je bilo značenje pojedinih reči i odredaba zakona, i da li se izvorno tumačenje razlikovalo od klasičnog?¹³

¹¹ D.9.2.27.5 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *U trećem, pak, poglavlju Akvilijev zakon isto tako kaže: „Ako bi neko učinio štetu na ostalim stvarima, izuzimajući ubijene ljude i stoku, za ono što bi protivpravno spalio, slomio ili uništio, koliko je ta stvar vredela u proteklih trideset dana, toliko novca neka bude osuđen da da vlasniku.“* Vidi i G.3.217-218, kao i I.4.3.13-15.

¹² Za reči *Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos* se sumnja da su unete kasnije (P. V. Warmelo: *A propos de la loi Aquilia*, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 3. serie, tome XVII, Bruxelles 1980., str. 337.; J. M. Kelly: *The meaning of the Lex Aquilia*, *Law quarterly review* 80, London 1964., str. 78.); takva sumnja postoji i za reči *quanti ea res erit* (Warmelo, *op. cit.*, str. 346-347.); neki smatraju i da se u izvornom tekstu Zakona kao izraz za štetu koristila reč *iniuria*, a da je izraz *damnum* dodat kasnije (Kelly, *op. cit.*, str. 77-83.); ima i autora koji smatraju da je reč *domino* interpolisana, i da aktivna legitimacija za podizanje tužbe po Akvilijevom zakonu izvorno nije pripadala isključivo vlasniku (D. Pugsley: *The origins of the Lex Aquilia*, *Law quarterly review* 85, London 1969., str. 59.).

¹³ U klasičnom pravu su reči *si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria* tumačene i u smislu da nekom može biti naneta šteta i ako je stvar samo ošteće-

Međutim, u jednoj stvari su romanisti saglasni. Naime, niko još nije doveo u pitanje podatak koji navode Justinijanove Institucije, da Zakon nije predvideo da se kao kriterijum za procenu štete uzima u obzir ukupni imovinski interes oštećenog lica. Takvo načelo uvedeno je tek tumačenjima klasičnih pravnika:

I.4.3.10 *ILLUD NON EX VERBIS LEGIS, SED EX INTERPRETATIONE PLACUIT NON SOLUM PEREMPTI CORPORIS AESTIMATIONEM HABENDAM ESSE SECUNDUM EA QUAE DIXIMUS, SED EO AMPLIUS QUIDQUID PRAETEREA PEREMPTO EO CORPORE DAMNI VOBIS ADLATUM FUERIT, VELUTI SI SERVUM TUUM HEREDEM AB ALIQUO INSTITUTUM ANTE QUIS OCCIDERIT, QUAM IS IUSSU TUO ADIRET: NAM HEREDITATIS QUOQUE AMISSAE RATIONEM ESSE HABENDAM CONSTAT. ITEM SI EX PARI MULARUM UNAMVEL EX QUADRIGA EQUORUM UNUM OCCIDERIT, VEL EX COMOEDIS UNUS SERVUS FUERIT OCCISUS: NON SOLUM OCCISI FIT AESTIMATIO, SED EO AMPLIUS ID QUOQUE COMPUTATUR, QUANTO DEPREDIATI SUNT QUI SUPERSUNT.*¹⁴

Dakle, po izvornom tekstu Akvilijevog zakona procena štete je glasila na vrednost uništene ili oštećene stvari (*quanti ea res erit*). Na prime-

---

na, a ne i potpuno uništena. Međutim, postoji i mišljenje da su se ove reči izvorno odnosile samo na situaciju potpunog uništenja stvari. (Warmelo, *op. cit.*, str. 339-341.) Takođe, postoji i mišljenje da je treće poglavlje bilo primenljivo i u slučaju ubistva ljudi ili životinja, odnosno i na situacije predviđene prvim poglavljem Zakona (Warmelo, *op. cit.*, str. 342-344.). Nejasno je značenje izraza *quanti ea res erit in diebus triginta proximis*. Iako su klasični pravници smatrali da se radi o trideset dana koji su prethodili deliktu, neki romanisti sumnjaju da je to bilo izvorno značenje ovih reči (A. Vökl: *Quanti ea res erit in diebus triginta proximis*, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 3. serie, tome XXIV, Bruxelles 1977., 461-486.; Warmelo, *op. cit.*, str. 346-347., C. St. Tomulescu: *Les trois chapitres de la lex Aquilia*, IVRA, Napoli 1970., 194-196.). Takođe, nije sigurno da li se imala u vidu najviša vrednost koju je stvar imala u tom periodu (Tomulescu, *ibid.*). Iako se *damnas esto* uobičajeno prevodi *neka bude osuđen*, postoji mišljenje prema kome je izvorno značenje ove fraze *ono što treba da da neka bude* (Kelly, *op. cit.*, str. 73-76.). Sugerisano je i da se reči *alienum alienamve* iz prvog poglavlja možda odnose na ubistvo ili povredu lica *alieni iuris* (Kelly, *op. cit.*, str. 76-77). Postoji i teorija po kojoj se treće poglavlje izvorno odnosilo na situacije koje je kažnjavala injuriya zakona XII - *membrum ruptum* i *os fractum* (Pugsley, *op. cit.*, str. 51-55.; Kelly, *op. cit.*, str. 77-83.).

¹⁴ I.4.3.10 *Ne na osnovu reči Zakona, već na osnovu tumačenja, prihvaćeno je ovo, da ne treba da se pravi samo procena uništene stvari, u skladu sa onim što smo rekli, već, uopšte, kakva vam je šteta naneta propašću te stvari; jer smatra se da treba voditi računa i o izgubljenom nasleđu. Zatim, ako (neko) ubije jednu od mazgi iz para, ili jednog od konja iz četvoroprega, ili ako bude ubijen jedan rob iz glumačke trupe; ne pravi se samo procena onog koji je ubijen, već, uopšte, uračunava se i ono, za koliko je umanjena vrednost preživelih.*

ru uništavanja dokumenata najbolje se vidi kolike probleme je striktno tumačenje reči zakona moglo izazvati. Zamislimo situaciju u kojoj, na primer, neko izgubi vredno nasleđe, ili mogućnost naplate visoke svote novca po osnovu obligacionog potraživanja, zbog uništenja tablica testamenta ili priznanice. U ovim slučajevima, vrednost uništene stvari je toliko bagatelna da, čak ni uz penalno dejstvo *actio aquiliana*,¹⁵ oštećeni na osnovu striktnog tumačenja reči Zakona ne bi mogao biti ni približno adekvatno obeštećen.

Zbog ovakvih i sličnih situacija, pravnici su vremenom počeli da prilikom procene štete uzimaju u obzir ukupni imovinski interes oštećenog lica (*id quod interest*).¹⁶ Za primenu principa *id quod interest* nisu postojala striktna i strogo utvrđena pravila. Klasični pravnici su smatrali da je pitanje: *Kada postoji i koliki je nečiji imovinski interes?* više faktičko nego pravno pitanje (*Quatenus cuius intersit, in factio, non in iure consistit.* - D.50.17.24).¹⁷ Zato se u nekim slučajevima dopušta da se putem *actio legis Aquiliae* odšteta naplati uzimajući o obzir ukupni imovinski interes oštećenog lica,¹⁸ a u nekima ne.¹⁹

Dakle, za štetu nanetu uništavanjem dokumenata odgovara se po trećem poglavlju Akvilijejevog zakona, kojim je predviđena odgovornost za

¹⁵ Tužba po Akvilijejevom zakonu u klasičnom pravu povlači naplatu vrednosti cele stvari i kada je stvar samo oštećena a ne uništena, naplatu najviše vrednosti koju je stvar imala u propisanom vremenskom periodu, kumulativnu odgovornost ako je bilo više saizvršilaca, osudu na dvostruki iznos u slučaju poricanja, a ponekad se i kumulira sa drugim tužbama. O penalnom karakteru *actio aquiliana* vidi više u: H. Ankum: *Actions by which we claim a thing (res) and a penalty (poena) in classical roman law*, *Bullettino dell'Istituto di diritto romano "Vittorio Scialoia"*, Terza serie-vol. XXIV, Milano 1982., str. 31-35.

¹⁶ G. Crifò: *Voce "Danno", premessa storica*, *Enciclopedia del diritto* XI, str. 618-619.

¹⁷ S. Tafaro: *"Id quod interest"*, *INDEX* 2/1970., str. 360.

¹⁸ Tako, u klasičnom pravu odgovara se i za štetu prouzrokovanu smanjenjem vrednosti drugih stvari usled oštećenja jedne stvari (D.9.2.22.1), izgubljenom nasleđe koje je gospodar mogao steći zbog ubistva roba naslednika (D.9.2.23.pr., D.9.2.51, G.3.212) ili zbog sprečavanja da se ispuni uslov (D.9.2.23.2), ubistvo roba koji je trebao biti ispitan da bi se otkrile pronevere u poslovanju (D.9.2.23.4), uništenje manje vredne stvari u alternativnoj obligaciji, zbog čega je dužnik prinuđen da isplati vredniju (D.9.2.55), uništenje stvari koja je trebala biti predata pod pretnjom ugovorne kazne (D.9.2.22), ubistvo životinje koja je predmet noksalne odgovornosti (D.9.2.37.1), i već pominjano uništavanje dokumenata (D.9.2.40-42). Tužba se iz razloga korisnosti daje i u slučaju povrede slobodnog čoveka, u kom slučaju se naplaćuju troškovi lečenja i izgubljena zarada (D.9.2.13, D.9.2.5.3, D.9.2.7).

¹⁹ Na primer, lice koje poseduje nečijeg sina neće dobiti onoliku odštetu u slučaju njegovog ubistva, koliko bi iznosila cena koju je otac bio spreman da plati da bi otkupio sina iz ropstva (D.9.2.33.pr.). Takođe, ribari čije su mreže isekli mornari da bi oslobodili svoj brod koji se u njih zapetljao mogu da naplate samo vrednost mreža, ali ne i ribe koja je mogla biti ulovljena (D.9.2.29.3).

štetu nanetu na svim stvarima, izuzimajući ubijene ljude i stoku, za koje se odgovara po osnovu prvog poglavlja Zakona. Odgovornost za izgublenu dobit nije proizlazila iz samih reči Zakona, nego iz kasnijih tumačenja pravnika kojima je proširena primena *Lex Aquilia*.

3. Aktivna legitimacija za podizanje tužbe.

Pravo na podizanje tužbe po Akvilijevom zakonu u klasičnom pravu pripada vlasniku oštećene stvari²⁰:

D.9.2.11.6 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Legis autem Aquiliae actio ero competit, hoc est domino.*²¹

Licu čiji je imovinski interes povređen, a koje nije vlasnik oštećene stvari, pravnici daju tužbe *utilis causa* odnosno *ad exemplum legis Aquiliae*, ili *in factum*.²² Tako, licu koje ima plodouživanje ili pravo korišćenja na stvari pripada akvilijanska tužba *utilis causa* (D.9.2.11.8), odnosno tužba *ad exemplum legis Aquiliae* (D.9.2.11.9); ako je slobodan čovek povređen, može naplatiti troškove lečenja i izgubljenu zaradu po osnovu akvilijanske tužbe koja mu se daje *utilis causa*, dok direktnu akvilijansku tužbu nema, jer *smatra se da niko nije vlasnik svog tela (dominus membrorum suorum nemo videtur* – D.9.2.13.pr)²³; ako je uništena stvar data u zalogu, zalogoprimcu se može dati tužba iz Akvilijevog zakona do iznosa vrednosti potraživanja (D.9.2.30.1), gospodar koji ubije svog roba odgovaraće savesnom držaocu ili zalogoprimcu po osnovu tužbe *in factum* (D.9.2.17) itd.

Postavlja se pitanje, da li se u slučaju uništenja dokumenata radi o direktnoj tužbi iz Akvilijevog zakona, ili o tužbi *utilis causa*, tj. *ad exemplum*?

---

²⁰ U literaturi postoji mišljenje da ovo nije bilo propisano izvornim tekstom Zakona, i da je plod kasnijih interpretacija pravnika. (Pugsley, *op. cit.*, str. 59.)

²¹ D.9.2.11.6 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Međutim, tužba iz Akvilijevog zakona pripada gospodaru, tj. vlasniku.*

²² R. Sotty: *Les actions qualifiées d'“utiles” en droit classique*, LABEO 25., Napoli 1975., str., 147-151., R. Zimmermann: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford 1995., str. 994-996.

²³ O dilemi oko toga da li je primena tužbe iz Akvilijevog zakona *utilis causa* bila moguća već u klasičnom ili tek u postklasičnom pravu, videti: M. Sič: *Zaštita čovekove ličnosti – aktuelnost injurije rimskog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad 2004., Tom. I, str. 141-167.

U slučaju izbrisanog teksta hirografe, bez sumnje je u pitanju direktna tužba, jer je poverilac po pravilu vlasnik priznanice. U prilog tome govori i to da, kada pravnici raspravljaju o tužbi iz Akvilijeveg zakona zbog uništavanja dokumenata, ne navode da se tužba daje *utilis causa* odnosno *ad exemplum*.

Ali, da li bi tako bilo i u slučaju testamenta?

U klasičnom pravu se smatra da su tablice testamenta svojina naslednika,²⁴ i to od momenta smrti testatora, čak i pre prihvatanja nasleđa, retroaktivno:

D.50.17.193 CELSUS libro trigensimo octavo digestorum *Omnia fere iura heredum perinde habentur, ac si continuo sub tempus mortis heredes exstitissent.*²⁵

Međutim, akvilijansku tužbu će podići samo lice koje nije uspelo da dobije nasleđe zbog toga što je testament uništen. Moguće je da se Ulpijanova rasprava u D.9.2.41. pr. odnosi upravo na pitanje, da li je moguće dati direktnu tužbu nekome ko nije sopstvenik tablica testamenta, zbog uništenja tih istih tablica? Ulpijan možda ne sumnja da bi mu se mogla dati *actio utilis*, ali nije siguran u mogućnost podizanja direktne tužbe iz Akvilijeveg zakona? Konačan odgovor na ovo pitanje, na osnovu sadašnjeg stanja izvora, nije moguće dati.

4. Pitanje posredne i neposredne uzročnosti.

Tužba po Akvilijeveg zakonu podiže se samo ako neko učini štetu neposredno (*damnum corpori corpore datum*). Ako to nije slučaj, oštećenom pripada tužba *in factum* (*In damnis, quae lege Aquilia non tenentur, in factum datur actio.* - D.9.2.33.1).²⁶ To se dešava, na primer, kada neko izazove štetu tako što ošteti stvar objektom koji je gurnuo (D.9.2.7.3),

---

²⁴ Više o problemima tablica testamenta vidi, na primer, u: G. G. Archi: *Interesse privato e interesse pubblico nell'apertura e pubblicazione del testamento romano*, Scritti di Diritto romano, Volume II Studi di diritto privato, 2., Milano 1981., str. 809-915.

²⁵ D.50.17.193 CELZ, iz trideset osme knjige digesta: *Skoro sva prava naslednicima pripadaju na isti način, kao da su postali naslednici odmah u trenutku smrti (ostavioca)*.

²⁶ Sotty, *op. cit.*, str. 155-158.; Zimmermann, *op. cit.*, str. 976.983. Više o pitanju kazualiteta u poglavlju Digesta *Ad legem Aquiliam* vidi u: K. Visky: *Die Frage der Kasualität aufgrund des D.9.2 (ad legem Aquiliam)*, Revue internationale des droits de l'antiquité, 3. série, tome XXVI, Bruxelles 1979., str. 475-504.

otruje roba (D.9.2.7.6; D.9.2.9.pr), dā oružje u ruke umobolnom licu da bi nekog ubilo (D.9.2.7.6), umori roba ili životinju glađu (D.9.2.9.2, D.9.2.29.7), uplaši životinju na kojoj je rob jahao (D.9.2.9.3), drži roba da bi ga drugi ubio (D.9.2.11.1), nahuška psa da nekog ujede (D.9.2.11.5), drži peć uz zajednički zid i ošteti ga vatrom (D.9.2.27.10), zagadi polje semenom korova (D.9.2.27.14), izbuši rezervoar da vino iscuri (D.9.2.27.35), preseče sidrenu užad broda (D.9.2.29.5), otera ili pobije tuđe pčele dimom (D.9.2.49), tera tuđe volove po uzanom putu usled čega se oni strmoglave u provaliju (D.9.2.53), itd.

Pitanje je veoma značajno, jer tužba *in factum*, za razliku od tužbe *utilis causa* odnosno *ad exemplum*, u pravom smislu ni ne predstavlja tužbu iz Akvilijevog zakona. Za razliku od penalne Akvilijanske, tužba *in factum* je po nizu karakteristika reipersekutorna. Između ostalog, tužbom *in factum* može da se naplati samo jednostruka vrednost štete, dok kod tužbe po Akvilijevom zakonu postoji mogućnost da se u slučaju poricanja naplati dvostruki iznos.²⁷

U tekstovima u kojima se govori o primeni Akvilijanske tužbe u slučaju uništavanja dokumenata, po pravilu se ne govori o tužbi *in factum*, već o *actio legis Aquiliae*, odnosno *damni iniuriae* (*In lege Aquilia, si deletum chirographum mihi esse dicam...* D.9.2.40; *Si quis testamentum deleverit, an damni iniuriae actio competat, videamus.* D.9.2.41pr, *...ut quis tabulas delendo non teneatur, sed tantum damni iniuriae* D.9.2.41.1; *Qui tabulas testamenti depositas aut alicuius rei instrumentum ita delevit, ut legi non possit...legis quoque Aquiliae actio ex eadem causa competit* D.9.2.42).

Samo u tekstu D.9.2.41 pr, koji smo ranije citirali, Ulpijan navodi da bi bilo bolje (ili, njegovom rečju, *korisnije-utilius*) tužiti tužbom *in factum* ili tužbom iz injurije ako je neko izbrisao ili objavio tablice testamenta koje su kod njega bile deponovane. Pa ipak, on ne isključuje mogućnost korišćenja direktne tužbe. Štaviše, njegova sumnja odnosi se samo na testament. U slučaju brisanja teksta hirografe, ni u jednom izvoru se ne postavlja pitanje da li se primenjuje direktna tužba.

Nema sumnje da su klasični pravници smatrali da se u slučaju uništenja dokumenata radi o šteti učinjenoj *corpori corpore*. U Digestama se pominje više slučajeva u kojima se direktna tužba može koristiti, kada je pored direktne štete na samoj stvari koja je oštećena radnjom delikventa naneta i indirektna šteta.

Tako, u slučaju ubistva roba koji je od nekog trećeg lica imenovan za naslednika, gospodar će putem direktne tužbe moći da naplati kako vrednost roba, tako i nasleđa koje je mogao steći (D.9.2.23.pr;

---

²⁷ Zimmermann, *op. cit.*, str. 994.

D.9.2.51). Isto je i kada je uništenjem jedne stvari smanjena vrednost drugih stvari. Na primer, ukoliko je ubijen jedan konj iz četvoroprega, ako je time smanjena vrednost cele zaprege, moći će se, pored vrednosti ubijenog konja naplatiti i smanjena vrednost ostalih (D.9.2.22.1). Isti princip se primenjuje i u nekim drugim slučajevima: ubistva roba koji je trebao da bude ispitan da bi se otkrile pronevere u poslovanju (D.9.2.23.4), ubistva manje vrednog od dvojice robova koji su trebali biti predati po osnovu alternativne obligacije (D.9.2.55), ubistva životinje koja je predmet noksalne odgovornosti, za onaj iznos koji prevazilazi njenu vrednost (D.9.2.37.1).

Dakle, ukoliko je neka stvar uništena ili oštećena neposrednom fizičkom radnjom delikventa, direktnom tužbom se može zahtevati i naknada ostale štete koja je nastala kao posledica oštećenja same stvari. Prema tome, kada se radi o uništavanju dokumenata, direktnom tužbom će se moći zahtevati iznos štete zbog gubitka nasleđa, legata ili obligacionog potraživanja, ako je delikvent sopstvenom rukom pokvario ili uništio tablice. Tužba *in factum* bi se možda mogla primeniti samo ako pisana isprava nije uništena (oštećena) neposrednom telesnom radnjom delikventa, ali o ovakvoj situaciji klasični pravници ne raspravljaju.

5. Konkurencija sa drugim tužbama.

Pored odgovornosti za *damnum iniuria datum*, protivpravno uništenje tuđe stvari ponekad povlači odgovornost i za druge delikte, a u određenim slučajevima i kontraktnu odgovornost. Naravno, moguće je da je u slučaju uništenja pisanih isprava bila moguća i kumulacija akvilijanske tužbe sa tužbama za javne delikte, npr. po osnovu *lex Cornelia de falsis*. No, ovim problemom se nećemo baviti, jer bi izašao iz okvira ovog istraživanja. Istraživaćemo samo konkurenciju sa kontraktnim tužbama i tužbama za delikte privatnog prava.

Počnimo sa pitanjem konkurencije sa tužbama iz kontrakata. Iz jednog Julijanovog teksta saznajemo da ostavoprimec, ukoliko je izbrisao deponovane tablice testamenta, pored tužbe iz Akvilijevog zakona odgovara i po tužbi iz ostave, i po interdiktu za izlaganje tablica testamenti (*ad exhibendum*):

D.9.2.42 IULIANUS libro quadragensimo octavo digestorum *Qui tabulas testamenti depositas aut alicuius rei instrumentum ita delevit, ut legi non possit, depositi actione et ad exhibendum tenetur, quia corruptam*

*rem restituerit aut exhibuerit. legis quoque Aquiliae actio ex eadem causa competit: corrupisse enim tabulas recte dicitur et qui eas interleverit.*²⁸

Treba napomenuti da se tužba iz kontrakta, po pravilu, ne može kumulirati sa tužbom iz Akvilijeovog zakona. Između *actio damni iniuriae* i kontraktnih tužbi postoji konkurencija, i tužilac mora da izabere koju će od njih upotrebiti. To se vidi iz sledećih tekstova:

D.9.2.18 PAULUS libro decimo ad Sabinum *Sed et si is qui pignori servum accepit occidit eum vel vulneravit, lege Aquilia et pigneraticia conveniri potest, sed alterutra contentus esse debebit actor.*²⁹

D.9.2.27.11 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum Proculus ait, *cum coloni servi villam exussissent, colonum vel ex locato vel lege Aquilia teneri, ita ut colonus possit servos noxae dedere, et si uno iudicio res esset iudicata, altero amplius non agendum. sed haec ita, si culpa colonus careret: ceterum si noxios servos habuit, damni eum iniuria teneri, cur tales habuit. idem servandum et circa inquilinorum insulae personas scribit: quae sententia habet rationem.*³⁰

Pored odgovornosti za *damnum iniuria datum*, kvarenje tablica može da povlači i odgovornost za druge delikte.

Treba najpre napomenuti da se akvilijanska tužba primenjuje samo ako je na stvari nastala u isto vreme i fizička i materijalna šteta. Videli smo, u gore citiranom tekstu D.9.2.41.pr, da se u situaciji kada neko ne uništi tablice testamenta, već samo otvori testament i pročita tajne odred-

---

²⁸ D.9.2.42 JULIJAN, iz četrdeset osme knjige Digesta: *Ko je deponovane tablice testamenta, ili pisanu ispravu o nekom pravu, izbrisao tako da se ne može pročitati, podleže tužbi po osnovu ostave (actio depositi) i (interdiktu) za iznošenje na uvid tablica testamenta (ad exhibendum), da bi pokvarenu stvar vratio ili izneo na uvid. Takođe, po istom osnovu postoji i Akvilijanska tužba; naime, ispravno se kaže da je pokvario tablice i onaj koji je pisao preko njih.*

²⁹ D.9.2.18 PAUL, iz desete knjige o Sabinu: *Ali i ako onaj koji prihvati roba u zalogu istog ubije ili rani, može biti tužen po Akvilijeovom zakonu i po osnovu zaloge, s tim što tužilac treba da se zadovolji jednom od te dve (tužbe).*

³⁰ D.9.2.27.11 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Prokul kaže, ako su zakupčevi robovi zapalili vilu, zakupac odgovara ili po osnovu zakupa ili po osnovu Akvilijeovog zakona, tako da zakupac može da robove noksalo preda, i ako je stvar presuđena po osnovu jedne tužbe, po osnovu druge više ne treba postupati. Ali ovo važi ukoliko nije bilo nehata zakupca; a ako je posedovao robove delikvente, odgovoran je zbog protivpravne štete, jer poseduje takve (robove). On piše da se istog treba držati i u pogledu ličnosti stanara u stambenoj zgradi za izdavanje; koja izreka ima smisla.*

be sa namerom da učini injuriju (*si iniuriae faciendae causa secreta iudiciorum publicavit*), ne primenjuje tužba iz Akvilijevog zakona, nego iz injurije. Ovo je logično, jer u ovom slučaju oštećeno lice nije pretrpelo nikakvu materijalnu štetu.³¹ Međutim, pored smanjenja materijalne vrednosti stvari, da bi postojala šteta u Akvilijanskom smislu, stvar mora biti i fizički oštećena.³²

Naime, kako smo ranije videli, Zakon je u trećem poglavlju predvideo odgovornost za lice koje tuđu stvar spali, slomi, ili uništi (*quod usserit fregerit ruperit*). U svim slučajevima u kojima se pominje uništavanje dokumenata, međutim, govori se samo o situaciji kada neko *izbriše* (*delevit*) tuđe tablice, ili kada piše preko ranijeg teksta (*interlevit*). Pomalo „nategnutom“ logičkom konstrukcijom, klasični pravници su podveli ove situacije pod *rumpere*.

Julijan tvrdi da se *ispravno kaže da je pokvario tablice i onaj koji je pisao preko njih* (*corrupisse enim tabulas recte dicitur et qui eas interleverit* - D.9.2.42). Ovde se on verovatno poziva na mišljenje starih pravnika koji su glagol *corrumpere* izjednačavali sa *rumpere* iz trećeg poglavlja Zakona:

D.9.2.27.13 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Inquit lex ‘ruperit’. rupisse verbum fere omnes veteres sic intellexerunt ‘corruperit’.*³³

Dakle, ako tablice i tekst na njima nisu oštećeni, nema mesta primeni Akvilijevog zakona. Pored već pomenute situacije otvaranja i javnog čitanja testamenta, primeni akvilijanske tužbe nema mesta ni ako neko kopira tuđa tajna dokumenta.³⁴

³¹ Slično tome, ukoliko neko, na primer, kastrira dečaka i time ga učini vrednijim, neće odgovarati za *damnum iniuria datum*, budući da stvar nije učinio manje vrednom (*Et si puerum quis castraverit et pretiosorem fecerit, Vivianus scribit cessare Aquiliam, sed iniuriarum erit agendum aut ex edicto aedilium aut in quadruplum.* - D.9.2.27.28).

³² Na primer, lice koje siluje tuđu robinju moći će odgovarati po Akvilijevom zakonu samo ukoliko ju je pri tome deflorisalo, u protivnom može odgovarati po nekoj drugoj tužbi, na primer *actio iniuriarum* ili *actio furti* (*Si stuprum serva passa sit, iniuriarum actio dabitur: aut, si celavit mancipium vel quid aliud furandi animo fecit, etiam furti: vel, si virginem immaturam stupraverit, etiam legis Aquiliae actionem competere quidam putant.* D.47.10.25).

³³ D.9.2.27.13 ULPIAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Zakon kaže „uništio“ (ruperit). Pod glagolom „uništiti“ gotovo svi stari su podrazumevali i „pokvario“ (corruperit).*

³⁴ Iz istog razloga ovde se ne primenjuje ni *actio furti*. (J. A. C. Thomas: *“Furtum” of the documents*; *Revue internationale des droits de l’antiquité*, 3. serie, tome XV, Bruxelles 1968.,str. 432.)

D.47.2.52.24 Ulpianus libro trigensimo septimo ad edictum *Sed si servo persuasum sit, ut tabulas meas describeret, puto, si quidem servo persuasum sit, servi corrupti agendum, si ipse fecit, de dolo actionem dandam.*³⁵

Ipak, poznato nam je da se tužba iz injurije u nekim situacijama mogla kumulirati sa tužbom iz Akvilijeovog zakona:

D.9.2.5.1 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Iniuriam autem hic accipere nos oportet non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam, sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit: et ideo interdum utraque actio concurrat et legis Aquiliae et iniuriarum, sed duae erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae.*³⁶

Možemo pretpostaviti da bi, analogno ovome, u slučaju kada neko uništenjem pisanih isprava učini i protivpravnu imovinsku štetu i povredu časti, mogle biti kumulirane i akvilijanska tužba i tužba iz injurije. O ovome, međutim, izvori ne raspravljaju.

Najveći problem izaziva pitanje konkurencije između tužbe iz Akvilijeovog zakona i tužbe zbog furtuma. I ovde važi pravilo da akvilijanska tužba ne može postojati kada ne postoji uništenje ili oštećenje dokumenta:

D.47.2.27.2 ULPIANUS libro quadragensimo primo ad Sabinum *apocha quoque si fuerit subrepta, aequae dicendum est furti actionem in id quod interest locum habere: sed nihil mihi videtur interesse, si sint et aliae probationes solutae pecuniae.*³⁷

---

³⁵ D.47.2.52.24 ULPIJAN, iz trideset sedme knjige o ediktu: *Ali, ako je moj rob nagovoren da prepíše moje tablice, smatram, ako je rob zaista nagovoren, da treba tužiti zbog kvarenja roba, a ako je to (neko) sam učinio, treba dati tužbu zbog prevare.*

³⁶ D.9.2.5.1 ULPIJAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Međutim, pod „protivpravnim“ (iniuriam) treba da podrazumevamo ne ono što se pod time podrazumeva kod tužbe za injuriju zbog povrede časti, već ono što nije učinjeno u skladu sa pravom, što znači protiv prava, to jest ako neko svojom krivicom ubije; i stoga se ponekad stiču obe tužbe, i ona iz Akvilijeovog zakona, i po osnovu injurije, ali će postojati dve procene, jedna imovinske štete, druga povrede časti.*

³⁷ D.47.2.27.2 ULPIJAN, iz četrdeset prve knjige o Sabinu: *Takođe, ako je ukradena priznanica, jednako treba reći da ima mesta actio furti na onoliko koliki je interes (oštećenog); ali meni se čini da ne postoji interes, ako postoje i drugi dokazi o isplati novca.*

D.47.2.27.3 ULPIANUS libro quadragensimo primo ad Sabinum *Sed si quis non amovit huiusmodi instrumenta, sed interlevit, non tantum furti actio locum habet, verum etiam legis Aquiliae: nam rupisse videtur qui corrumpit.*³⁸

Dakle, u slučaju da je dokument ukraden, postoji furtum. Ali, ako je dokument oštećen (izbrisan), moguće su obe tužbe, i za furtum i za protivpravnu štetu. Ovaj tekst je naveo neke autore da pretpostave da se ovde radi o konkurenciji, odnosno da je moguće podizanje i jedne i druge tužbe, polazeći od toga što u nekim drugim slučajevima postoji konkurencija između *actio furti* i *actio legis Aquiliae*.³⁹

Izgleda ispravnije mišljenje koje je izneo J. A. C. Thomas, prema kome u ovoj situaciji postoji razgraničenje, a ne konkurencija primene tužbi.⁴⁰ Gornji tekst, po našem mišljenju, treba čitati u smislu da u slučaju uništenja dokumenta može da se podigne, u zavisnosti od uslova, ili *actio furti* ili *actio legis Aquiliae*, a ne bilo koja od te dve tužbe.

Jedan od kriterijuma za razgraničenje polja primene akvilijanske tužbe i *actio furti* je imovinska korist na strani učinioa ili nekog trećeg lica. Ako je neko stekao imovinsku korist od toga što je oštećeni lišen svoje stvari, primenjuje se *actio furti*, u protivnom, primenjuje se *actio legis Aquiliae*:

D.9.2.27.21 ULPIANUS libro octavo decimo ad edictum *Si quis de manu mihi nummos excusserit, Sabinus existimat damni iniuriae esse actionem, si ita perierint, ne ad aliquem pervenirent, puta si in flumen vel in mare vel in cloacam ceciderunt: quod si ad aliquem pervenerunt, ope consilio furtum factum agendum, quod et antiquis placuit. idem etiam in factum dari posse actionem ait.*⁴¹

U slučaju uništavanja dokumenata, ovaj „objektivni“ kriterijum⁴² nije primenljiv, iz razloga što će praktično uvek neko imati koristi od toga

³⁸ D.47.2.27.3 ULPIAN, iz četrdeset prve knjige o Sabinu: *Ali ako neko nije uklonio takve pisane isprave, već ih je izbrisao, neće biti mesta samo tužbi zbog furtum-a, već isto tako i iz Akvilijeovog zakona; jer se smatra da je „uništio“ (rupisse) i onaj koji je „pokvario“ (corrumpit).*

³⁹ J. A. C. Thomas: *“Furtum” of the documents*; Revue internationale des droits de l’antiquité, 3. serie, tome XV, Bruxelles 1968., str. 441-443.

⁴⁰ Thomas, *ibid.*

⁴¹ D.9.2.27.21 ULPIAN, iz osamnaeste knjige o ediktu: *Ako mi neko izbije novčanice iz ruke, Sabin procenjuje da postoji tužba zbog protivpravne štete, ako su izgubljene na taj način da ne mogu nikome pripasti, na primer ako su pale u reku, ili u more, ili u kanalizaciju; a ako su nekom pripale, trebalo bi tužiti za krađu (izvršenu) uz (nečiju) pomoć i savet, što su i stari mislili. Kaže da se na isti način može dati, takođe, i tužba in factum. Vidi i: G.3.202.*

⁴² Po nekim autorima, gore navedeni fragment ne govori o objektivnim okolnostima, nego, naprotiv, o nameri stranke da učini krađu (*animus furandi*). Za ovakvo tumačenje vidi na primer: J. A. C. Thomas: *Animus furandi*; IVRA XIX, Napoli 1968., str. 11.

što određeno lice, na primer, ne može da stekne nasleđe ili legat, ili što ne može da naplati obligaciono potraživanje. Zbog toga, u ovakvoj situaciji klasični pravници koriste „subjektivni“ kriterijum: *furtum* dokumenata postoji onda kada postoji namera da se izvrši krađa, a ako je pisana isprava uništena iz namere da se oštećenom nanese imovinska šteta ili iz nehata, postoji *damnum iniuria datum*:

D.9.2.41.1 ULPIANUS libro quadragensimo primo ad Sabinum *Interdum evenire Pomponius eleganter ait, ut quis tabulas delendo furti non teneatur, sed tantum damni iniuriae, ut puta si non animo furti faciendi, sed tantum damni dandi delevit: nam furti non tenebitur: cum facto enim etiam animum furis furtum exigit.*⁴³

Dakle, oštećeno lice može da podigne tužbu iz Akvilijevog zakona ili tužbu zbog furtuma, u zavisnosti od namere učinioca. Konkurencija ove dve tužbe nije moguća. Ovaj tekst sugerise i da se *actio legis Aquiliae* podiže onda kada nije moguća *actio furti* (*nam furti non tenebitur*). Ova Ulpijanova konstatacija poslužila je kao argument Thomas-u za njegovu teoriju o subsidiarnosti tužbe iz Akvilijevog Zakona u slučaju uništenja dokumenata u odnosu na *actio furti*. Po Thomas-u, na sve slučajeve uništenja ili oštećenja dokumenata u starijem rimskom pravu primenjivala se *actio furti*, da bi tek krajem klasičnog perioda njena primena bila ograničena širenjem polja primene akvilijanske tužbe.⁴⁴ Takođe, Autor tvrdi da između ove dve tužbe nije postojala konkurencija, već striktno razgraničenje polja primene, i da je tužba iz Akvilijevog zakona u slučaju uništavanja pisanih isprava bila subsidiarna, jer se primenjivala tek ako nije bila moguća *actio furti*.⁴⁵

U diskusiju o tome da li je *actio furti* istorijski prethodila tužbi iz Akvilijevog zakona nećemo ulaziti, jer bi izašla iz okvira ovog istraživanja. Međutim, teorija o subsidiarnosti ne može se bezrezervno prihvatiti, jer ni jedan izvor to izričito ne potvrđuje. Na protiv, po našem mišljenju, postoji razgraničenje polja primene dve tužbe, bez prioriteta bilo koje od njih. Što se tiče gore navedenog Ulpijanovog teksta, iz njega se može za-

---

⁴³ D.9.2.41.1 ULPIJAN, iz četrdeset prve knjige o Sabinu: *Pomponije elegantno kaže da se ponekad dešava da onaj koji izbriše tablice ne odgovara zbog krađe, već samo zbog protivpravne štete, ukoliko ih je, na primer, izbrisao ne sa namerom da učini krađu, već samo da učini štetu; jer neće biti odgovoran zbog krađe, budući da se, naravno, uz radnju isto tako zahteva i volja da se izvrši krađa*. Ovaj fragment bio je ranije napadan kao interpolisan, ali je od strane današnjih romanista uglavnom prihvaćen kao autentičan (Thomas, *op. cit.*, str. 11.).

⁴⁴ J. A. C. Thomas: “*Furtum*” of the documents; *Revue internationale des droits de l’antiquité*, 3. serie, tome XV, Bruxelles 1968., 437-440.

⁴⁵ Thomas, *op. cit.*, str. 440-444.

ključiti samo da je primena *actio furti* u praksi bila češća, što je logično; međutim, postoje situacije u kojima je malo verovatno da je ikada primenjena *actio furti*, i gde bi se teško moglo postaviti pitanje subsidijarnosti, kao što je situacija kada neko iz nehata uništi tuđi dokument.

6. Zaključak.

U rimskom klasičnom pravu, tužbom iz Akvilijeveg zakona se u slučaju uništenja pisanih isprava mogla naplatiti ne samo stvarna šteta, odnosno vrednost materijala od kojeg je dokument sačinjen, već i ukupna šteta koja je naneta oštećenom licu u vidu umanjenja ili sprečavanja uvećanja njegove imovine. Slučajevi koje pominju klasični pravници su: uništenje pisanog dokaza o obligacionom potraživanju (*chirographa, instrumentum*), uništenje tablica testamenta (*tabulae*), i uništenje priznanice o isplati duga (*apocha*). Tužba se podiže zbog toga što oštećeno lice nije uspelo da ostvari neko pravo ili da dokaže da nema neku obavezu, jer u određenom momentu nije moglo da se posluži dokaznom snagom uništene isprave, pod uslovom da kasnije, kada je već kasno da ostvari svoje pravo, može da dokaže svoj imovinski interes drugim sredstvima. Dakle, klasični pravници raspravljaju samo o uništenju isprava sa dokaznom snagom (*ad probationem*). O eventualnoj odgovornosti zbog uništenja pismena koje predstavlja bitni element formalnog posla, koje bi dovelo do nevažnosti posla, klasični pravници ne govore.

Tužba se podiže na osnovu trećeg poglavlja *lex Aquilia*, na osnovu reči Zakona da će za štetu odgovarati i lice koje stvar uništi (*ruperit*), s tim što klasični pravници sa ovim identifikuju reč *pokvari* (*corruperit*), a sa ovim, opet, *izbriše* (*delerit, interleverit*). Procena štete kojom se uzima u obzir ukupni imovinski interes oštećenog lica (*id quod interest*) nije proizlazila iz samih reči Zakona, nego je uvedena kasnijim interpretacijama pravnika.

Actio damni iniuriae se u slučaju uništavanja dokumenata daje kao direktna tužba (*actio directa*). Akvilijanska tužba iz razloga korisnosti (*utilis causa*) ne pominje se u klasičnim tekstovima u slučaju kvarenja pisanih isprava. Tužba pripada sopstveniku isprave, koji je ujedno i zainteresovano lice.

Što se tiče pitanja kazualiteta, smatra se da je šteta naneta *corpori corpore* ukoliko je učinilac svojom radnjom oštetio ispravu. Ipak, postoji mogućnost i za korišćenje tužbe *in factum*.

Tužba iz Akvilijeveg zakona u slučaju uništavanja dokumenata konkuriše sa tužbama iz nekih kontrakata. Što se tiče tužbi iz delikata, ne postoji konkurencija, već razgraničenje polja primene, eventualno sa izuzetkom tužbe za injuriju.

*Samir Aličić, LL. M., Assistant
Novi Sad School of Law*

Aquilian responsibility for the damage caused by destruction of documents in the classical Roman law

Abstract

In this work, it has been explored whether, under which conditions and in which conditions it is possible to apply the Aquiliae judicial proceeding for destroying or damaging of documents in classic Roman law. Furthermore, the question of legal grounds for its application is analyzed, as well as the question of active legitimacy for raising a judicial proceeding and the question related to it whether the Aquiliae judicial proceeding in this case is applied as *actio utilis*, *in factum* or *actio directa*. The author also deals with the attitude of classic lawyers concerning the problem of direct or indirect causality at imposing damage and follows up on the problem of rivalry between Aquilae's and other judicial proceedings in the case of destroying of documents.